

4. ÜNİTE: BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

ANADOLU'NUN İSLAMLAŞMASINDA MUTASAVVIFLAR

Tasavvuf Nedir?

Tasavvuf, Kur'an-ı Kerim'de önerilen ve Hz. Muhammed'in hayatında uygulamaları görülen hayat tarzını yaşama gayreti olarak tanımlanmıştır. Tasavvuf, dini sadece kurallardan ibaret görmeyip o kuralların iç manalarına ulaşmayı, Allah ile kul arasındaki münasebeti derinleştirmeyi amaçlamıştır. Tasavvufla uğraşan âlimlere "**mutasavvıf**" denir.

Mutasavvıf ve Âlimlerin Anadolu'nun İslamlaşmasına Etkileri

HATIRLA: 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Alp Arslan, komutanlarını Anadolu'nun fethiyle görevlendirmiştir. Kısa süre içinde Doğu ve Orta Anadolu, Türk beyliklerinin hâkimiyetine girmiştir. Anadolu artık Orta Asya'dan gelen konargöçer Türkmenlerin yeni yurdu olmuştur.

Orta Asya Türk toplulukları üzerindeki Moğol baskısı, Anadolu'daki Türkmen nüfusun artışı etkilemiştir:

- İlhanlı Devleti'nin Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerine baskısı çok sayıda Türkmen topluluğunun Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur. Bu göç dalgalarıyla Anadolu'ya çok sayıda âlim ve mutasavvıf da gelmiştir.
- Bu tasavvuf liderleri ve bunlara bağlı dervişler, yerleştikleri köy ve kasabalarda **tekke** veya **zaviyeler** kurmuşlardır.
- Bu şahsiyetler, bir taraftan bölgeyi bayındır hâle getirirken diğer bir taraftan da İslam inancının Anadolu'nun en ücra köşesine kadar yayılmasını sağlamışlardır.

UYARI:

- **Yesevilik** Karahanlı Dönemi'nde Orta Asya'da, **Mevlevilik** ve **Bektaşilik** Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'da, **Bayramilik** Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'da ortaya çıkmıştır.
- Ahmet Yesevî, ilk Türk mutasavvıfı kabul edilir. Türklerdeki ilk tarikat olan "**Yesevilik**" hem Orta Asya hem de Anadolu'da tek başına yer aldığı gibi **Nakşibendilik** içinde de varlığını sürdürmüştür.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî, Mevleviliğin temel düşüncesini, tasavvuf anlayışını ve ilahi aşkı anlatmış; Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî'nin oğlu **Sultan Veled**, Mevlevi tarikatını şekillendirmiş; **Ulu Arif Çelebi**, Mevleviliğin müziğini geliştirmiş; **Abid Çelebi** ise sema ayinlerine son şeklini vermiştir. İlim ve siyaset dünyasından pek çok kişinin rağbet ettiği **Mevlevilik**, müzik, sema ve şiir faaliyetlerinin icra edildiği tekkeleriyle güzel sanatların gelişmesine katkıda bulunmuştur.
- **Mevlana'nın Divan ve Mesnevi** adlı eserlerinin çeşitli dillere çevrilmesi, düşüncelerinin geniş alanlara yayılmasını sağlamıştır.
- **Ahî Evran**, debbağ (dericilik) esnafının piri sıfatıyla anılmıştır.
- **Yunus Emre** eserlerinde, derin ve ince düşünceleri sade bir dille anlatmıştır. Şiirleri kendine has millî ve İslami bir yapı sergilemiştir. Sanatı ilahi bir ilhama ve ahenge bağlıdır.

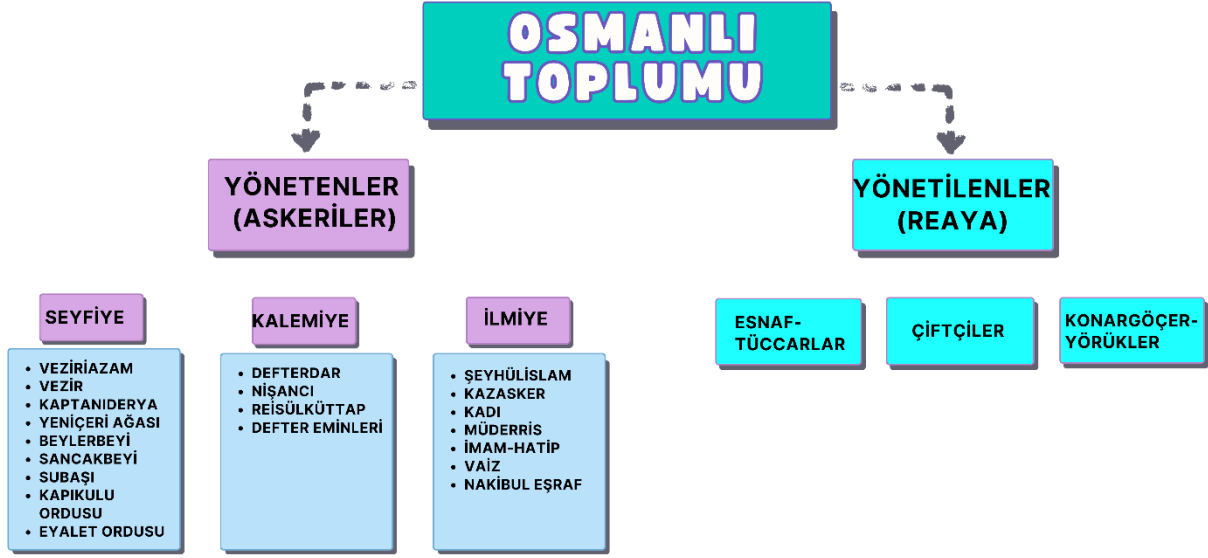
Anadolu'nun İslamlaşmasında Etkili Olan Âlim ve Tasavvuf Önderleri ve Öğretileri

Mutasavvıf	Hayatı	Eserleri	Öğretileri
Ahmet Yesevî	Kazakistan'ın Çimkent şehri yakınlarındaki Sayram kasabasında doğmuş, yine o bölgedeki Yesi (Türkistan) şehrine yerleşmiş, burada 1166'da vefat etmiştir.	Divan-ı Hikmet	<ul style="list-style-type: none"> İslam'ı Türk boylarının anlayabileceği ve kabul edebileceği şekilde anlatmıştır. Hoşgörü ve insan sevgisine ağırlık veren, her türlü benlik duygusunu kınayan bir anlayışa sahiptir.
Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî	Afganistan'ın Belh şehrinde doğmuştur. 1217 yılında Anadolu'ya gelmiş, ömrünün yarım asırdan fazlasını Anadolu'da geçirmiştir. 1273 yılında vefat eden Mevlânâ'nın türbesi Konya'dadır.	Divan, Mesnevi (Farsça kaleme aldığı Mesnevi'yi "Birlik Dükkânı" diye adlandırmıştır.)	<ul style="list-style-type: none"> İnsanlar arasındaki ortak değerleri dile getirip insanın değerini yüceltmek istemiştir. Mesnevi adlı eserinde Allah'a kavuşmak isteyen bir insanın ahlak kapısından girerek mesafe alabileceğini anlatmak istemiş, ahlakla ilgili konulara değinmiştir. Aşırı mal tutkusunun, tembelliğin ve dilenciliğin yanlış olduğunu vurgulamıştır. İnsanın nefsinde yenilmediği ölçüde olgunlaşacağı, nefsin esaretinden kurtuldukça özgürleşip kendi aslına döneceği düşüncesini savunmuştur.
Ahî Evran	Azerbaycan'ın Hoy şehrinde doğmuştur. Azerbaycan'dan sonra Horasan ve Mâverâünnehir 'de ilim tahsil etmiş, Anadolu'ya gelerek bir süre Denizli, Konya ve Kayseri'de ikamet etmiş daha sonra Kırşehir'e yerleşmiş, 1261 yılında Kırşehir 'de vefat etmiştir.		<ul style="list-style-type: none"> Anadolu'da Moğol baskısı ile sarsılan esnaf ve sanatkarları birleştirerek "Ahi teşkilatını" kurmuş, Moğolların sebep olduğu olumsuzluklar karşısında insanlara yaşama ve direnme gücü kazandırmıştır. Çalışanların terbiye, eğitim ve öğretimlerini dikkate alarak dinî ve ahlaki eserler yazmıştır.
Yunus Emre	1240 yılında doğmuştur. Orta Anadolu'da yaşamış ve 1320 yılında vefat etmiştir. Şiirlerinde mahlas olarak " Yunus ", " Âşık Yunus ", " Miskin Yunus " ve " Derviş Yunus " gibi isimleri kullanmıştır.	Risâletü'n-Nushiyye (Mesnevi şeklinde yazılmış tasavvufi bir nasihatnamedir.) ve Divan	<ul style="list-style-type: none"> Yunus Emre'nin düşünce iklimini Allah aşkı, tevhit düşüncesi, ahlak ve gelenek gibi önemli kavramlar oluşturur. İdealize ettiği örnek insan, insanikâmdir. Zararlı davranışların faydalı davranışlara dönüştürülmesini insanikâmil olmanın esası olarak algılar. İnsan için önemli unsurun kendi öz değerleri olduğunu ve Allah'ı sevdikçe insanın olgunlaşacağını belirtmiştir.

<p>Hacı Bektâş-ı Velî</p>	<p>Bektaşilik tarikatının piri olarak görülen Hacı Bektâş-ı Velî, kaynaklarda “Hünkâr” lakabıyla da tanınmaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî, “Horasan Erenleri” diye bilinen sûfîlerden olup, XIII. yüzyılda Moğol İstilasını sebebiyle aşiretiyle Anadolu’ya gelmiştir. Hayatının büyük bir kısmını Sulucakarahöyük’te (Hacıbektaş) geçirmiş ve ömrünü burada tamamlamıştır.</p>	<p>Makâlât</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Makâlât adlı eserinde dört kapı ve kırk makamdan bahsetmiştir. Eserinde 135 ayetin Türkçe anlamı açıklamıştır. Dört kapı sırasıyla şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. • Bektaşilik insan sevgisi temeli üzerine kurulmuştur. Öğretisinde evrensel bir yaklaşımla dünya insanının kardeşliğini, dünya uluslarının dostluğunu savunmuştur. Bu düşüncesini “yetmiş iki milleti bir tutmak”, “yetmiş iki milleti ayıplamamak”, “Yetmiş iki millet birdir bize.”, “Dünya içinde yaratılmış nesnelere eşittir.” sözleriyle dile getirmiştir. • Din ve vatan sevgisi üzerinde de durmuş, Allah ve yurt savunması için fedakârlık yapılmasını istemiştir.
<p>Hacı Bayrâm-ı Velî</p>	<p>XIV. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi Dönemi’nde Ankara’nın Zülfazl köyünde doğmuş, 1430 yılında Ankara’da vefat etmiştir.</p>	<p>Yazılı eser vermekten ziyade sohbetle önem vermiş; müritlerinin yetiştirilmesinde yüz yüze eğitim metodunu seçmiştir. Yetiştirdiği önemli şahsiyetler arasında Fatih’in hocası Akşemsettin de bulunmaktadır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hacı Bayrâm-ı Velî, Ankara Savaşı sonrası Anadolu’nun içerisinde bulunduğu düzensizlik ve sosyal çözümlenmenin arttığı dönemde tasavvuf aracılığıyla ahlaki yapıyı oluşturma gayretinde bulunmuştur. • İyi derecede Arapça ve Farsça bilmesine rağmen şiirlerini Türkçe söylemesi, Anadolu insanı ile sıcak bir bağ kurmasına ve Anadolu’da millî birliğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. • Müritlerine el emeği ile geçinmeyi, alın teriyle rızık temininin erdemli yol olduğunu aşlamıştır. “Sanatınla meşgul ol, çalış, ye, yedir; geçimini sağla, kimseye avuç açma.” demiştir. • Kırsal kesimde ürünün ortaklaşa kaldırılması geleneğini (imece usulünü) başlatıp kendisi de bizzat bu uygulamaya katılmıştır.

OSMANLI DEVLETİ'NDE YÖNETİCİ SINIF (ASKERİ SINIF)

Osmanlı Devleti'nde Toplum

Osmanlı Devleti'nde toplum; **yönetenler** (askerîler/askerî ve idari yöneticiler) ve **yönetilenler** (reaya/halk) olarak iki kısma ayrılmış, bu ayrım **görev dağılımından** ve **vergi durumundan** kaynaklanmıştır. **Buna göre yönetenler vergiden muafken yönetilenler vergi vermekle yükümlüdür.**

Askerî (yöneten) sınıfa tımdardan, hazineden veya vakıflardan hizmetleri karşılığında gelir ayrılırdı. Yönetilenler sınıfından olan halk, üretim yaparak vergisini vermekle yükümlüydü.

Padişah başta olmak üzere yönetenlerin görevleri ise şerî ve örfî hukuk kurallarını uygulayarak ülkede adaleti sağlamak, halkı refah ve huzur içerisinde yaşatmaktı.

UYARI: Osmanlı Devleti, toplum içerisindeki farklılıklara saygı gösterdiği için Osmanlı'da Avrupa'daki gibi sosyal sınıf ayrımı, tabakalaşma meydana gelmemiştir. Padişah berati ile askerî sınıftan bir kişi reaya dâhil olurken reayadan herhangi bir kimse de beratla askerî statü kazanabilirdi (**dikey hareketlilik**).

Askerî Sınıf

Osmanlı Devleti'nde idari sisteme bağlı olarak bugünkü anlamda hem askerlik hizmeti yapanlar hem de memur statüsünde bulunanlar **askerî sınıfı** oluşturmuştur.

UYARI: Osmanlı Devleti'nde askerî terimi yalnızca ordu mensuplarına karşılık olarak kullanılmamış, tüm yönetici sınıfı kapsamıştır.

Askerî sınıf üç ana bölümden oluşmaktadır: **Seyfiye** (kılıç ehli), **ilmiye** (ilim ehli) ve **kalemiye** (kalem ehli).

Seyfiye: Askerî ve idari işlerden sorumlu olan ve **Ümera** da denilen bu sınıf, **Enderun** ve diğer eğitim kurumlarında yetişen kişilerden oluşmaktadır. **Sadrazam, vezirler, beylerbeyi, sancakbeyi, subaşı, kapıkulu askerleri** ve **tımarlı sipahiler** bu sınıfa dâhildi.

İlmiye: Seyfiye sınıfından sonra yönetici sınıfın ikinci büyük kanadını oluşturan ilmiye sınıfı; **yargı, eğitim-bilim** ve **din** işlerinden sorumludur. **Ulema** adı verilen ilmiye sınıfı oluşturanlar; **şeyhülislam, kazasker, kadı, müderris, vaiz** vb. görevlilerdir.

İlmiye sınıfının başı şeyhülislamdır. Şeyhülislamın yargı yetkisi olmadığından yargı teşkilatının başı kazaskerdir. Osmanlı Devleti'nde Rumeli ve Anadolu kazaskeri olmak üzere iki kazasker görev yapmaktadır. Bunlar asli üye olarak divan toplantılarına katılırlar ve Divân-ı Hümâyunda görüşülen davaların karara bağlanmasında etkili olurlardı. **Kadı**, şehirlerdeki şeri davalara bakan yargıçtır. Medrese öğretmenlerine **müderris** adı verilirken kadı ve müderrisler kazasker tarafından atanmıştır.

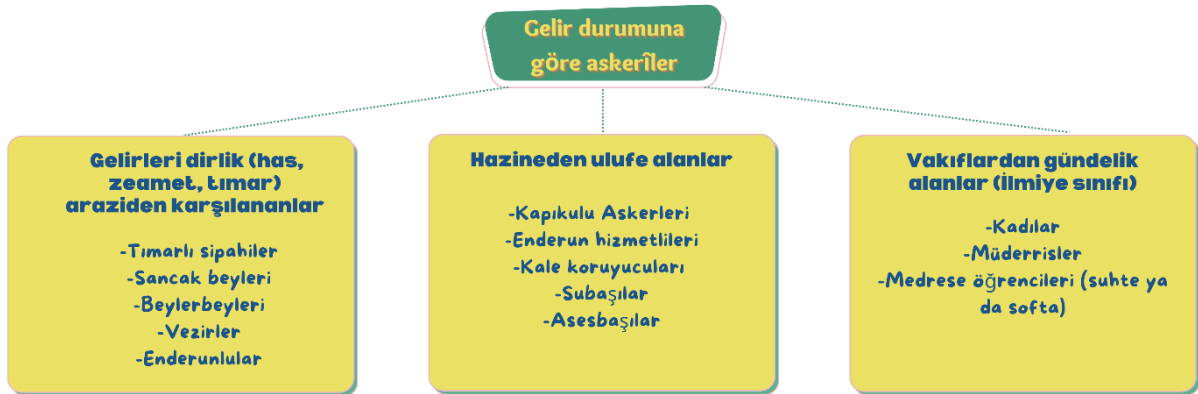
Kalemiye: Yönetici sınıfın üçüncü unsurunu **kâtipler zümresi** olarak isimlendirilen kalemiye sınıfı oluşturmaktadır. **Nişancı, defterdar** ve **reisülküttap** gibi yöneticiler kalemiye sınıfını oluşturmaktaydı.

UYARI: Osmanlı'da ilmiye sınıfının bütün üyelerini yetiştiren kurum medreselerdir. Medreseyi bitiren öğrenciler müderris ya da kadı olarak görev yapmışlardır.

UYARI: Osmanlı Devleti, **fetih ve gaza temeli** üzerine kurulduğu için uzun süre **seyfiye, ilmiye** ile beraber yönetici sınıfın en etkili kanadını oluşturmuştur.

UYARI: Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde kalemiye yöneticileri ilmiye sınıfından (medreselilerden) seçilmiştir.

UYARI: Osmanlı Devleti'nde bütün yöneticiler padişah ve onun yetkilendirdiği görevli tarafından atanırdı. Devletin menfaatlerine uygun davranmayanların makam ve yetkileri yine padişah tarafından ellerinden alınırdı.

Reaya

Vergi veren **şehir, kasaba** ve **köy ahalisi** ile **konargöçer** olarak tabir edilen göçebe aşiretler reaya grubuna dâhildirler.

Osmanlılarda Müslüman reaya, "**raiyyet rüsumu**" denilen **çift vergisi** verirdi. Gayrimüslim reaya ise **cizye, haraç** ve **ispence** vergilerini verirdi. Bu vergilerin dışında reaya, devletin olağanüstü durumlarda topladığı **avârız** vergisini de ödemekle mükellefti.

UYARI: Reayadan herhangi biri devlet tarafından bazı vergilerden muaf tutularak askerlikle vazifelenildiğinde vazifeleri devamınca reaya statüleri sona erer, askerî sınıfa geçerlerdi. Askerî hükmün bitiminde ise yeniden reaya olurlardı. (**dikey hareketlilik**)

OSMANLI'DA KÜLTÜREL FAALİYETLERİN SOSYAL HAYATA ETKİSİ

Osmanlı şehirleri dinî, sosyal, ekonomik, kültürel, idari ve hukuki kurumların toplu hâlde bulunduğu örgütlenmiş büyük yerleşim yerleridir.

Osmanlılar kuruluşundan itibaren, **iskân ve istimâlet** politikalarıyla **yerleşik hayatı önemseyen** faaliyetlerde bulunmuşlardır:

- Fethettikleri bölgelerdeki **insanlar arasında ayırım gözetmeden** yol, köprü, han, cami, medrese, hamam ve imarethane gibi yapılarla buraları imar etmişlerdir. Fethedilen şehirlerde çarşı, pazar ve bedesten gibi ticari mekânları geliştirerek ticareti canlandırmışlardır.
- Yeni fethedilen şehirlerde var olan **gayrimüslim mahalleleri dışında Türk mahalleleri** kurmuşlardır.

Türk Biliminin Yıldızları

HATIRLA:

- Türklerin, İslamiyet öncesinde **On İki Hayvanlı Türk Takvimi**'ni hazırlamaları bu dönemde bilim alanına yaptıkları katkıların en önemlisidir.
- Türklerin İslamiyet'i kabulüyle bilim alanındaki katkıları artarak devam etmiştir. **Karahanlılar Dönemi'nde medrese geleneği başlamış**, Selçuklular Dönemi'nde Bağdat, Nişabur ve diğer merkezlerde dönemin en üst düzey bilim ve eğitim kurumları olan **Nizamiye Medreseleri** açılmıştır.

UYARI: İlk Osmanlı medresesi **Orhan Bey Dönemi'nde İznik'te** açılmıştır. Bunu daha sonra **Bursa, Edirne ve İstanbul'da** açılan diğer medreseler takip etmiştir.

Bilim İnsanı	Hayatı	Eserleri ve Çalışmaları
Akşemseddin	Şam'da doğan Akşemseddin, yedi yaşına geldiğinde babası ile birlikte Amasya'ya yerleşmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin müridi ve Fatih Sultan Mehmet'in hocalarındandır. İstanbul'un Fethi'nden sonra Fatih'ten izin alarak Bolu'nun Göynük ilçesine yerleşmiş ve yetmiş yaşında orada vefat etmiştir.	XV. yüzyılda yaşamış büyük Türk mutasavvıfı, âlimi, tabip ve şairidir. Başta İslami bilimler olmak üzere tıp, eczacılık, astronomi, biyoloji ve matematikte zamanın ünlülerinden olmuştur. Türkçe kaleme aldığı Mâddetü'l-Hayât ve Kitabü't-Tıp (Risâletü'n-fi't-Tıb) adlı eserleri tıp ve eczacılık üzerinedir. Eserinde mikrobun kalıtımını ve bulaşmasını ele almış, o yıllarda "seretan" adıyla bilinen kanseri teşhis etmiş, ruh hastalıkları üzerinde durmuştur. Karantinanın mantığından bahsetmiş, ishal mikrobunu ve tedavi yöntemlerini bulmuştur. Hangi hastalıkların hangi bitkilerden hazırlanan ilaçlarla tedavi edileceğine dair bilgiler ve formüller ortaya koymuştur.
Uluğ Bey	1394 yılında Sultaniye (İran) kentinde doğmuştur. Timur'un oğlu Şahruh'un büyük oğludur. Timur İmparatorluğu'nun dördüncü sultanıdır.	Uluğ Bey hükümdarlığından ziyade bilim insanı oluşuyla tanınmıştır. O, kendini savaştan ziyade bilime adanmış bir hükümdardı. Matematik ve astronomi gibi pozitif bilimlerle ilgilenmiştir. Semerkant'ta (Özbekistan) bir medrese bir de rasathane yaptırmıştır. Bu rasathane, Orta Çağ'daki astronomi bilgisini en yüksek düzeye ulaştırmıştır.

Ali Kuşçu	Babası, Uluğ Bey'in doğancıbaşısı olduğu için "kuşçu" lakabıyla anılmıştır. Uluğ Bey'in öldürülmesinden sonra Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanında çalışmalarına devam etmiştir. Uzun Hasan tarafından Fatih Sultan Mehmet'e elçi olarak gönderilmiştir. Elçilik görevini tamamladıktan sonra Fatih'in teklifiyle İstanbul'a gelerek günde 200 akçe maaş ile Ayasofya Medresesinde müderrisliğe başlamıştır.	Ali Kuşçu, Uluğ Bey'den matematik ve astronomi dersleri almıştır. Uluğ Bey, Kadızade'nin ölümünden sonra Semerkant Rasathanesinin başına Ali Kuşçu'yu getirmiştir. Osmanlı hizmetine girdikten sonra İstanbul'un enlem ve boylamını tespit etmiş, 1473'te Fatih Camisi'ne bir güneş saati yapmıştır. Fatih Medresesinin (Sahnı Seman) düzenlenmesine de yardımcı olan Ali Kuşçu, Osmanlı'da matematik ve astronomi bilimlerinin gelişmesinde büyük katkısı olan Türk dünyasının yetiştirdiği önemli bilim insanlarından biridir. Ali Kuşçu, aritmetik ve astronomi alanlarındaki eserlerini İstanbul'da yazmış, Molla Lütü ve Mirim Çelebi gibi önemli matematikçiler yetiştirmiştir.
------------------	---	---

BİR KARŞILAŞTIRMA: Akşemseddin & Louis Pasteur

Akşemseddin mikroorganizmalardan bahseden ilk kişi olup mikrobiyolojinin babası sayılmaktadır. Akşemseddin, Louis Pasteur'ün yaklaşık 400 yıl sonra deneyle keşfettiği mikrobu, *Mâddetü'l-Hayât* adlı eserinde yıllar öncesinde şu şekilde dile getirmiştir: "Hastalıkların insanlarda teker teker ortaya çıktığını sanmak hatadır. Hastalık, insandan insana bulaşmak suretiyle geçer. Bu bulaşma, gözle görülmeyecek kadar küçük canlı tohumlar vasıtasıyla olur." Nitekim Pasteur de mikrobu kendi dilinde "tohum" olarak adlandırmıştır.

UYARI: Akşemseddin; Akbıyık Sultan, Molla Fenari, Molla Gürani, Şeyh Sinan gibi meşhur veli ve âlim talebeleriyle birlikte İstanbul'un Fethi için orduya katılmıştır. Akşemseddin, İstanbul'un Fethi sırasında büyük yararlılıklar göstermiş, Fatih Sultan Mehmet'i teşvik ederek zaferin kazanılmasında önemli katkılarda bulunmuştur. İstanbul'un manevi fatihi olarak anılmıştır.

UYARI: Uluğ Bey hem hükümdar hem de bilim insanıdır. Semerkant'ta inşa ettirdiği medresenin kapısına "İlim öğrenmek kadın erkek bütün Müslümanlara farzdır." hadisini yazdırmıştır. Timur Devleti'nin başkenti olan Semerkant; **Ali Kuşçu, Kadızade-i Rumî** gibi ilim adamlarının Uluğ Bey başkanlığında pozitif bilimler alanında yürüttüğü çalışmalarla bir bilim ve kültür merkezi olmuştur.

Devletleşme Sürecinde Osmanlı Sanatı

Osmanlı sanatı, Orta Asya'dan gelen sanat anlayışından ve Selçuklu, Arap, Bizans, İran sanatlarından etkilenerek gelişmiştir.

Osmanlı Devleti, Anadolu'daki beylikleri idaresi altına alınca bu beyliklerdeki sanat anlayışlarını en iyi şekilde değerlendirip dünya çapında bir sanat anlayışı ortaya çıkarmıştır.

Osmanlı Devleti'nin büyüyen gelişmesi ile yaşanan önemli siyasi ve kültürel olaylar da Osmanlı sanatını etkilemiş ve şekillendirmiştir.

Ahşap Sanatı

Osmanlı Devleti'nde ahşap sanatı, mimari yapıların kapı ve pencere kanatları ile özellikle minberlerde ve vaaz kürsülerinde görülmektedir. Ahşap sanatında Selçuklular ve Beylikler Dönemi ustaları takip edilerek **oyma**, **şebekeli oyma** ve **kündekârî (geçme)** tekniklerine ağırlık verilmiştir. Ahşap sanatında ceviz, şimşir, ıhlamur, meşe, elma, armut ve sedir gibi yerli ağaçlarla gül ve abanoz gibi dışarıdan getirilen tropikal ağaçlar tercih edilmiştir.

UYARI: Bursa Ulu Cami'nin minberi, Osmanlı ahşap sanatının Selçuklu üslubunun devamı niteliğindeki ilk önemli örneğiydi. Osmanlılar, kendilerinden önce bilinen tekniklere yenilik getirmemiş daha çok değişik üsluplarda göze hoş gelen kompozisyonlar ortaya koymuşlardır.

Dokumacılık

Osmanlı dokumacılığında; yünlü kumaşlar, ipekli elbiseler ve her türlü kadife işlenmektedir. **Bursa** Osmanlı dokumacılığının merkezi konumundadır.

UYARI: Osmanlı halılarında **hayvan figürlerinin** kullanılması Orta Asya Türk geleneğine dayanmaktadır.

Çini Sanatı

Fırınlanmış toprak levhalar üzerine çeşitli boylarla motifler çizilip sırandıktan sonra duvar kaplama sanatı olarak kullanmasına çini denir. Çinicilik **İznik**, **Bursa** ve **Kütahya** bölgesinde güçlenmiştir. Bursa Yeşil Cami ile Külliyesi'nin ve Edirne Murâdiye Camisi'nin çini süslemeleri, ilk dönem Osmanlı sanatında çiniliğin ulaştığı düzeyi göstermektedir.

Taş İşçiliği

Osmanlı Devleti'nde inşa edilen yapılarda çoğunlukla malzeme olarak **taş** ve **mermer** kullanılmıştır. Bursa'da Yeşil Cami'nin taş kapısı, pencere söve ve alınlıkları, mihrap nişi ve kitabesi, Edirne'de ise Eski Cami minberinin geometrik motifleri Osmanlı mermer oymacılığının yansımalarıdır.

Hat Sanatı

Hat, yazı ve güzel yazı yazma sanatıdır. Bu sanatla uğraşan kişiye ise **hattat** denir. Hat sanatı, **el yazmaları** dışında **taş**, **tuğla**, **çini**, **ağaç**, **maden** ve **tekstil** üzerindeki yazılarda ve **mimaride** ön plana çıkmış; mimariye hayat veren bir unsur olmuştur. Bursa Ulu Cami mihrabındaki hat sanatı, çini üzerindeki en güzel örnektir.

UYARI: **Amasyalı Şeyh Hamdullah**, Osmanlı hat sanatının kurucusu kabul edilmiştir.

Ebru Sanatı

Geleneksel Türk sanatlarından olan ebru, kıvamlı su üzerine serpilip boyalar ile resim yapıp kâğıda aktarılmasıyla oluşan süsleme sanatıdır. Bu sanatın **battal**, **neftli**, **gelgit**, **şal**, **kumlu**, **akkase**, **taraklı**, **somaki** ve **bülbülyuvası** gibi teknikleri vardır. Kâğıdın süslenmesinde, kıta ve levhaların iç ve dış pervazlarında, yazma eserlerin ciltlerinde yan kâğıdı olarak sıkça kullanılmaktadır. **Mehmet Efendi**, Osmanlı'da bilinen ilk ebru ustasıdır.

UYARI: İstanbul'a gelen Avrupalı seyyahlar ebru sanatını ve ebru kâğıdını kendi memleketlerine götürmüşlerdir. Böylece bu sanat Avrupalılar tarafından benimsenmiş ve yapılmaya başlanmıştır.

Sözlü ve Yazılı Kültürün Toplum Hayatına Etkisi

Selçuklular ve Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Orta Anadolu'nun eğitimli şehir çevreleri İran kültürünün etkisinde kalmıştır. Saray ve şehirlerde daha çok **yazılı** ve **kitabî kültür hâkim olmuş** ve **Farsça edebî dil olarak ön plana çıkmıştır**. Uçlarda ise **tasavvuf ve alplik ile şekillenen Türk halk kültürü** egemendi. İlk Osmanlı beyleriyle yakın ilişkileri olan, genellikle **baba, abdal, kalender** veya **"Ahi"** adı verilen uçlardaki **şeyh** ve **dervişler**, Türkmen boylarının göç dalgasıyla XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelmeye başladılar. Bunlar, Türkmen aşiretleri için eski Türk inanışındaki şamanlar gibi toplumsal ve dinî hayatın odak noktalarıydı. Gazilik ve alplik coşkusu Osmanlı toplumuna heyecan ve canlılık vermiştir. Bu coşku, **Saltukname** gibi kahramanlık destanlarının niteliklerini taşıyan ve yazarları bilinmeyen ilk Osmanlı **vakayinamelerinde** de apaçık görülür.

UYARI: Vakayinamelerde özellikle uç bölgelerdeki toplumlara derinden etkileyen kahramanların ve sınır boylarında gaza yapan alperenlerin destansı öyküleri anlatılır. **Saltukname, Battalname, Danişmendname** gibi kahramanlık destanları, doğal olarak eski Türk destan motifleri ile Anadolu ve Balkan folklorundan alınma öğeleri içerir.

Göçebeler, siyasi muhalifler ve maceracılar kaçıp uç (sınır) bölgelerine sığınmışlardır. İç bölgelerdeki hâkim muhafazakâr yüksek medeniyet şekilleri (din, saray edebiyatı, şeri hukuk) karşısında **uçta** mistik ve henüz kalıplaşmamış bir halk kültürü (Bâtini tarikatlar, mistik ve epik bir edebiyat, örfi ve millî hukuk) hâkimdir.

Saray ve konaklar, kültür faaliyetleri konusunda halka öncülük edilen yerler olmuştur. Osmanlı Dönemi'nde **yazılı şehir kültürünün** en önemli üretim merkezleri **saray ve konaklardır**. Buralarda, sanat ve bilim alanında en önde gelen isimler toplanırdı. Padişah, vezir, paşa ve beylerin rütbelerine uygun büyüklükteki saray ve konaklarında ilim ve sanat adamları himaye edilmiştir. Kul (devşirme) sistemi içerisinde yetişen ve taşraya subaşı, sancakbeyi, beylerbeyi vb. olarak atanan devlet adamları da vazifeli olarak gittikleri yerlerde merkezdeki saraya benzeyen daha küçük yapılar inşa etmişlerdir. Bu görevliler, Osmanlı kültürünün gelişmesinde ve bütün devlet coğrafyasına yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Bunların dışında **medrese** ve **tekkeler** kültürel değerlerin oluşması, yaşatılması ve bu kültürün topluma yayılmasında önemli bir yer tutmaktaydı.

UYARI: Oldukça iyi bir eğitim alan şehzadeler ile sultanlar, müzik ve şiire ilgi göstermiştir. Osmanlı sarayının sanatçılara ve ilim adamlarına verdiği destek neticesinde kültür ve sanat hayatı daima canlılığını korumuş ve **Türkçeyi bir bilim dili hâline getirmiştir**. Tıp, edebiyat, şiir, tarih alanında yazılan birçok kitap saraylardan çevreye yayılmıştır.

Osmanlı Hâkimiyetiyle Şehirlerin Yapısındaki Dönüşüm

XIII. yüzyıl sonlarında konargöçer bir Türkmen boyu olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlılar, erken dönemlerden itibaren şehre ve şehirleşmeye önem vermiştir:

Kale: Kaleler, şehirlerin fiziksel görünümünde ve yapılanmasında belirleyici rol oynar. Osmanlıların erken dönemlerinden itibaren yerleşim alanları kale ve çevresine yayılmıştır. Genellikle bir mahallenin yer aldığı iç kalede **yönetim, askerî birimler** ve **hapishane binaları** ile **sancak beyi, kadı** ve **dizdar** adı verilen kale komutanı gibi yöneticilerin oturduğu evler bulunurdu.

Bursa: Bursa, Orhan Bey Dönemi'nde fethedilip başkent yapılmıştır. Bursa, Türklerin fethinden sonra Marmara havzasının en büyük şehri olmuştur. Fetihden sonra darphane kurularak Orhan Bey adına para bastırılmıştır. Orhan Bey, babası Osman Bey'in kabrini, vasiyeti üzerine Söğüt'ten Bursa'ya getirerek **Gümüşlü Kümbet'e** nakletmiştir. I. Murat; cami, medrese, zaviye birleşimi olan Kaplıca

İmaretini yaptırmıştır. Ayrıca Yıldırım Bayezid; Ulu Cami, medrese, imaret, darüşşifa, han, hamam ve zaviye gibi birçok eser yaptırmıştır.

Edirne: 1363'te fethedmiş, Osmanlı Devleti'nin yeni başkenti olmuştur. Fetihler gerçekleşikçe her biri Balkanların uç bölgelerinde yer alan Filibe, Eski Zağra, Tatar Pazarı, Sofya, Babadağı, Silistre, Vidin, Üsküp, Serez, Tırhala ve Eğri gibi merkezlere Anadolu'dan gelen Türk göçmenleri yerleştirilmiştir.

UYARI: Balkanlarda ve Anadolu'da pek çok yerleşim yeri, klasik Osmanlı şehircilik anlayışı çerçevesinde kısa sürede yapılan imar faaliyetleri sonucunda çarşı ve mahallelere bölünerek gelişmiş ve Osmanlı şehri özelliği kazanmıştır.

İstanbul: II. Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra ilk iş olarak şehrin imar ve iskân konusunu ele almıştır. Ayasofya'yı camiye dönüştürerek ilk cuma namazını burada kılmıştır. Ayrıca İstanbul'un nüfusunu artırmak amacıyla Anadolu ve Balkanlardan farklı etnik kökende ve dinî inançta insanlar getirilerek iskân edilmiştir. Şehrin Müslüman nüfusunun artırılmasına özellikle önem verilmiştir. Padişah başta olmak üzere devlet yöneticileri, İstanbul'da cami, medrese, darüşşifa, bedesten, çarşı, pazar ve kervansaraylar yaptırmıştır. Ticaret canlandırılmış, bilimsel ve toplumsal hayat düzenlenmiştir. Devletin yönetim merkezi olan **Topkapı Sarayı** başta olmak üzere birçok resmî bina inşa edilmiştir.

Osmanlı şehirleri genelde iki ana kısımdan meydana gelmiştir. Bunlardan biri şehrin ticari faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlar, diğeri ise şehir halkının genelde ibadethaneler etrafında gelişen ikamet yerleri olan **mahallelerdi**. Anadolu ve Balkanlardaki bazı şehir merkezleri tarihî, kültürel ve coğrafi bakımdan farklılıklar göstermesine rağmen genellikle **imaret, bedesten, kervansaray, pazar yeri, ulu cami** gibi toplumsal, ticari ve dinî tesisler etrafında şekillenmiştir. İmaret, bedesten ve kervansaray gibi tesisler daha ziyade ticari ve ekonomik bakımdan gelişmiş, ana yol üzerindeki şehirlerde görüldü.

UYARI: Osmanlı Dönemi'nde kasaba ve köyler şehre dönüştürülürken veya yeni bir şehir kurulurken padişah, padişah çocukları ve eşleri ile devlet adamları adına **vakıflar** kurulur; vakıf için ihtiyaç duyulan dinî, sosyal ve ticari hizmet binaları inşa edilirdi. Bu yöntem birçok kasaba ve köyün değişim, dönüşüm ve kuruluşunda kullanılmıştır.

KAVRAM BİLGİSİ

Marifet: Allah'ın sıfatları ve isimleri ile ilgili herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan doğrudan elde edilen bilgi.

Ümera: Emîrlar, beyler, sancak beyleri, miralay, kaymakam ve binbaşı gibi paşa unvanını almamış büyük subaylara verilen ad.

Kapıkulu: Osmanlı'da devlet merkezinde ve padişah emrinde bulunan yeniçeriler, piyadeler ve sipahi bölüklerinin teşkil ettiği askerî kuvvet.

Ulema: Âlimler, bilginler. Müderris, müftü, kadı, vaiz vb. ilmiye sınıfına mensup kişilere verilen ad.

Tekke ve zaviye: Tekke, tasavvuf ehlinin barındıkları, eğitim aldıkları ve ibadet ettikleri yer, dergâh olarak tanımlanırken aynı amaçla kurulan zaviyeler tekkelere göre biraz daha küçük mekanlardır.

Uç: Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde Hristiyan ülkelerle olan sınır bölgelerine verilen ad.

Mâverâünnehir: Orta Asya'da, kaynağını Aral Gölü'nden alan Ceyhun (Amu Derya) ve Seyhun (Siri Derya) nehirleri arasında kalan tarihi bölge.